

אילן בושם: נותו של נושור

בצעירותו לימד ספרות בכמה בתי־ספר מקצועיים ואותו זמן למד לקראת התואר האוניברסיטאי השני במדעי־הרוח, כשהוא נושא עיניו למשרת מרצה באוניברסיטה, ועדיין לא ידע אם יצליח להורות בה כאשר יעשה את עבודת־הדוקטורט שלו או אם ייאלץ להוסיף ולהורות באותם בתי־ספר בהם לימד עד שיגמור אותה עבודה. עתה היה כבן ארבעים, כבד־גוף ורחב־גרם, מוסיף ללמד ספרות בבתי־ספר מקצועיים ועדיין לא סיים את לימודו לקראת התואר האוניברסיטאי השני במדעי־הרוח. למרבה התמיהה, אהבתו לספרות היא שעיצבתו מללכת בתלם שהתווה לעצמו. בצעירותו היתה זו נטייה ולא יותר, וכך יכלה להיות לו בסיס לתכניות ממשיות. עם שהתבגר הגיעה הנטייה לגמר בישולה והפכה תשוקה שמילאה את כל חייו והשפיעה עליו בשלושה כיוונים: על דעותיו (עולם־מושגים חדש נולד בקרבו והוא החל לראות דברים ראייה אחרת מזו שהורגל בה), על אורח־חיינו (אפשר שאורח־חיינו היה תוצאה של דעותיו. על־כל־פנים אי־אפשר היה להפריד בין השניים), ועל משארומתנו עם אנשים.

לענין אורח־חיינו, הרי ההוראה באוניברסיטה והעלייה בסולם המידרג של מוסד זה—גולת־הכותרת של שאיפותיו—שוב לא עניינו אותו. הנה! אלוהים הוא היודע עד כמה שאף להיות מרצה באוניברסיטה. לשאת תואר דוקטור היה, בשבילו, כמו להשתייך לעולם שונה משל סתם בני־אדם. פרופיסורה—כן, אף על זאת חלם כשלמד בקדחנות לקראת התואר האוניברסיטאי השני במדעי־הרוח—זו נראתה לו בדמיונו כהליכה טווסית באוניברסיטה או כנושא לשיחת הסטודנטים; איש שמתדפקים על דלתותיו וכוחו עמו לחרוץ גורלות לשבט או לחסד. עד כמה היתה מעורבת בדבר תאוות החקירה, הבעת דעות והסקת מסקנות, לא זכר. זכר רק שאת עבודותיו—בתקופת לימודו לקראת התואר האוניברסיטאי השני במדעי־הרוח—כתב באופן מוכני, בלי להתענג על כך, ועייף היה כמו רץ השואף להגיע למטרה מסוימת מאד. לסיפום, דומה כי יותר משרצה להיות אי־פעם פרופיסור־לספרות רצה להיות פרופיסור. הוא גר במעין מבנה שחזותו כצריף אף שבנוי היה לבנים ומסויד לבן—לדרגת מבנה בנוי לבנים הגיע הצריף לאחר שעבר גילגולים הרבה. תחילה שימש מוסך למכוניתו של בעל אחת מדירות הבית שהצריף עמד בחצרו. אחר השתפן בו זוג נעים־הליכות וחסר־אמצעים שחסך פרוטה לפרוטה כדי שלא יארך זמן ישיבתו במקום. לאחר שעבר משם הזוג נעים־ההליכות השתכן במקום זוג שהיחסים ביניהם לא היו שפירים. מדי־פעם היו קולות מריבה בוקעים מן הצריף ובתחילה לא יכלו השכנים להחליט מי מפני־הזוג גרוע מחברו. לימים התברר שהגבר ניסה להפוך את אשתו לזונה כדי שיוכל להפסיק לעבוד. הוא היה מביא לצריף את חבריו ותוך כדי משחק קלפים מנסה היה לשדל את אשתו שתסכים לשכם עמם (מחבריו, כמובן, לא עלה

בדעתו לקחת כסף, אלא ששכיבה עמהם צריכה היתה להיות הכנה נפשית לשכיבה (בעד בצע־כסף). ומשסירבה האשה, כרגיל, היה מגדף ומכה אותה. בגבור המיתח היתה מסתלקת לביתה לימים־מספר. בימי היעדרה היה מביא לצריף נשים זרות, כולן מנשי העולם התחתון ופרוצות. טענות השכנים הביאו את המשטרה לכלל עיקוב אחר הנעשה בצריף במטרה להאשים את דיירו בהחזקת בית־בושת. משעברו חדשים ולא עלה הדבר בידה, נקעה נפשו של בעל הדירה והצריף מכל המתרחש, והוא הציע לדיירו סכום כסף כדי שייצא מן המקום. בתחילה קילל הדייר את בעל הדירה שלא בפניו, והבטיח להרגו. כמו כן טען ששום כוח בעולם לא יזיז אותו מן המקום. מפיון שחזותו הקטנה היתה ההיפך מרוע־מעלליו, וכמאמר הבריות "גיבור" גדול לא היה, נכון היה לבסוף להתפשר על סכום־כסף כלשהו ולנטוש את המקום. זוג משתכנים אחרון זה הוא שהחליף את קרשי הצריף בקירות לבנים—כדרך שאתה מרבה למצוא בחצרות האחוריות של השכונות הערביות־לשעבר והעשירות־לשעבר בירושלים. אנשים נוטים לחשוב שמבנים אלה שימשו את משרתי אדוניהם העשירים. וכשהוא שוכח לרגע את השקפותיהם הפוליטיות יאמר לך איש השמאל, המרכז והימין—כשדבריו מתלווה אתנח—שבריות אלה, העשירים הערביים, ידעו להיות מבחוץ נראה המבנה דל־למראה אבל הפנים היה כדירה רגילה לכל דבר. הדבר שבלט לעין היה האוסף הגדול של הספרים. עובדה זו, וכן חוסר קישוטים וצעצועים ומבנה הרהיטים וצבעם, הרעיפו על הדירה משהו מדמות בעליה—אינו כבדות ומר־צקות היו נסוכות עליה.

שיהיה אדם משכיל דר במבנה מסוג זה במחצית השניה של המאה העשרים, דבר זה תמוה היה בעיני אנשים האמונים על אורח־החיים המודרני וסולם־ערכיו החמרי. מצד שני, מפורסם היה גרינברג בכל השכונה כאיש־תרבות מובהק שאינו חוסך מכספו כדי לשמוע קונצרט, לראות הצגה טובה או לקנות ספר משובח, ומכאן שלא נותרה לו פרוטה לפרטה למען קידומו החמרי. אלא שגרינברג נראה היה שאינו מודאג בשל כך. מתון־מתון משרך היה דרכו הביתה וגל של חמימות מציף את לבו כשהיה פותח את דלת דירתו ומבטו נח על שפע הספרים שבפונגיו.

כן, הספרים! לזוועה היה להוריו ולחוג מכריו וידידיו שעה שנטש את שאיפותיו המוצהרות. הדבר בא לו ולהם כההליך שלא חשו—לא הוא ולא הם—היכן התחיל. הערות־אגב שלו, שהפכו במשך הזמן פתח לויכוחים סוערים, ומה־גם כשהחלו הללו להשפיע על אורח־חיו, הוציאו את מיודעיו מפליהם.

"הוא קורא יותר מדי".

"אדם צעיר מושפע ממה שהוא קורא".

"הקריאה מפתחת אבל אין להיתפס לה".

"ספרים נכתבו, דעות נאמרו, אבל אדם צריך לחיות את חייו שלו", טענו.

אבל הוא לא יכול היה לנתק עצמו מן הספרים, כי הוא היה כוח היולי והם היו לו כמו בד לצייר או חומר לפסל.

כיון שאיבד את כשרו להיתפס לענין מן העניינים שבחיים—והפך להיות כנשמה

ללא גוף—שלט מוטיב אחד בוויכוחיו עם סביבתו, חוזר ועולה מכיוונים שונים ובווריאציות שונות: ההתקדמות בחיים. לדעתו בלעה החיה הזוללת ששמה התקדמות בחיים כל חלקה טובה. מולך זה זקוק היה לקרבן של כל טיפת שאר־רוח ודברים צריכים היו להיעשות מעשה־מוכני. תלמי החיים היו ערוכים והקווים מתוחים. הלימודים אינם נלמדים לשם לימוד אלא הם אבזר בלתי־נפרד מהעולם המודרני, כטל־פונים ומקררים חשמליים. וההשכלה עצמה דומה, בדורנו, לאבר שפיתח החיה—האדם המודרני—בתמורות העתים כדי להוסיף ולחיות. לא! ההתקדמות בחיים איננה אלא בניית מגדלים פורחים באוויר; עורב פורח, כתיבה על־גבי קרח. כל מה שנראה אדיר ומתנשא כבנין תלפיות—העמדות, התארים, הקשרים ועוד אלף־אלפי הפריטים אשר לחיים—ונשמע כהמולה מחרישת־אזניים, אינו אלא קל־כנוצה וקול־דממה־דקה. ברור הוא שאין בני־אדם יכולים לחיות בלי אלף־אלפי פעילויות, אלא שפוחות מהותיים בכלל זה בודדים הם זעיר־פה־זעיר־שם. אפילו החוקרים למיניהם אינם כיחות מהותיים אלא, לכל היותר, ממאששי החיים הם. חיווי דעתם אינו משנה את מהותו של ענין, את הרקע עליו צמח, או את אישיותו של יוצר הדברים. הוא החל לראות את חזות הכל באישיות ובשיכלולה. סמוך לסוף ישיבתו בביתו החל לכתוב סיפורים שלא העז להראותם לאיש. חשאי־החשאים בהם עסק בסיפוריו דומים היו לשינויים גופניים המתחוללים בנער או בנערה. לאותה הסתגרות של נער או נערה בחדר ותהייה על מהותם המשתנה ולאותה בושם מפני כל הסובב אותם. הוא שלח אחדים מהם למערכות עתונים, ולאחר שהחזרו לו בזה אחר זה גנז אותם לנצח. כל עוד חי בקרב משפחתו בלטו רק דעותיו בלבד; מאותו רגע בו חי ברשות עצמו התבטא הדבר גם באורח־חיי.

לענין משא־ומתנו עם אנשים, הרי זר ומוזר היה להם. כל עוד לא הפך כוח היולי במוחלט, אפשר היה לבוא עמו במגע, ובעיקר על־ידי ויכוחים על הדעות שהביע בקשר להתקדמות בחיים. מרגע שהשיל את הקליפה הדקה האחרונה שקשרה אותו למאווייהם של בני־אדם והפך מהות שונה—רוחני יותר מכל איש־רוח—שוב לא היה כל קשר בינו לבין הסובבים אותו. חייו הפכו יצירה פנימית של הרגשות שלא באו על ביטוין, ואי־אפשר היה לבוא עמו במגע כמו שאין לבוא במגע עם הפנימיות היוצרת של איש־הרוח ברגעי יצירתו.

אם יש לו לאיש־רוח מכל סוג שהוא תקופת־מה של ניתוק מכל הסובב אותו—מעין עליית נשמה—ולאחר־מכן שוב הוא חוזר להיות כאחד האדם, הרי גרינברג מעולם לא הפך להיות כאחד האדם. הוא ניתק עצמו מחברת ידידיו, מכריו וקרוביו, והם ניתקו עצמם ממנו. למעטים מדרי שכונתו היה אומר שלום—מנענע ניע כלשהו בראשו—וגם הם מצדם לא ניסו להתקרב אליו. הוא התכנס לתוך עצמו ורוחניות צרופה מילאה את כל חלל הוויתו וחיי—מנותק היה עד למירב מכל הרחישו שבחיים.

שלושה חוטים קשרו אותו לחיים מבחינה חברתית וחרמית: ההוראה, האכילה והשתייה, והמגע שהיה לו עם זונה—אל נשים כנשים לא התיחס כלל, כי לא היה

מסוגל לפתח כלפיהן רגש כלשהו. לעבוד חייב היה כדי לקיים את נפשו (הו! כמה שנא את ההוראה והפליא עקיצותיו בתלמידים), לאכול ולשתות כדי לקיים את עצמו מבחינה גופנית, ולשכב עם זונה כדי להתפרק ממיתח יצרו. אף שמגעו עם הזונה לא היה מחויב־המציאות כענין ההוראה והאכילה והשתייה—פעילותו הרוחנית, שהתבטאה בחלקה באורח־חיו, ציננה את תשוקותיו—הרי שכגבר יפה־תואר וגדל־גוף, שבצעירותו מעורב היה הרבה בעסקי־נשים, היה הדבר מחויב־המציאות מבחינתו שלו. דרך־קבע, מדי שבוע בשבוע, משרך היה רגליו מוכנית אל דירתה של זו הידועה בכל העיר בשם מרגלית. שנים רבות הלך אל אותה זונה—הוא לא היה עשוי להתרוצץ אחר הזונות ולהחליפן חדשות־לבקרים משום שלא חיפש את הווריאציות השונות של התאנה ולא את נקודות־המוקד שלה—וקביעות זו היתה חלק מן המוכני שבדבר והעידה כמאה עדים על נחיתות יצרו זה ועל הקשר הדק־מן־הדק שקשר אותו לעצם הפעילות הגופנית של האדם. אף כי משך שנים היה מבקר אצל מרגלית לא החליף אתה אפילו מלה אחת. הוא היה נכנס לדירתה—מחכה בחדר־ההמתנה כשצריך היה לחכות, או נכנס לחדרה תיכף לבואו—בסבר־פנים חמור. ליתר־דיוק, בסבר־פנים של הזוה, מעין בהייהות־הייה, מבט שלוח למרחוק, האזנה לדברים שלא מן העולם הזה. משחיכה בחדר־ההמתנה—כשהוא מהווה ניגוד בולט לטיפוסים הממ־תינים—לא היה מסתכל סביבו אלא רק חש במבטים שנעצו בו אחרים, שוודאי חשבו שהוא ביישן, וכשנמצא בחדרה של מרגלית לא הביט בה ורק שם את תיקו—אם היה תיקו עמו—בפינה אחת של החדר, הניח חלקי לבושו בקפידה זה על־גבי זה, וכשהיא שוכבת ערוכה־ומזומנה לקראתו עלה עליה להבקיעה. היא היתה מצפה לו בדממה—לא ניסתה לדובב אותו, וגם לא הביטה בפניו אלא בתקרה בלבד—וחיכתה לרגע בו יקום מעליה. לאחר־מכן היה נוטל את בגדיו ותיקו, מניח את הכסף על השולחן האפור (היו לקוחות שלא הסכימה לקבלם אם לא שילמו תחילה, ויצאה לקראתם כשידה המושטת קדימה מרמזת על כוונותיה. עליו סמכה), ומסתלק כלעומת שבא, בעוד היא בוחנתו בשום־לב ומושכת בכתפיה לאות שאינה מבינה את המתרחש לפניה. לקוחות ותיקים אחרים שלה פטפטו אתה על כך ועל כך, אף על עצמם, ושני הצדדים שמחו זה לקראת זה כמוצאי שלל. מצד הלקוח, לפחות, היתה השמחה שמחת־אמת ומצדה, אם לא שמחת־אמת, לפחות משחק כחלק מתפקידה לעורר את לקוחותיה. אף שלא החליף עמה ולו מלה אחת, נקשרה אליו כאל יתר לקוחותיה. התנהגותו המיוחדת, החוזרת תדיר, היה בה משום חשיפת עצמיותו, כאחד המגלה את דעתו בענין כלשהו או את בעייתו—והיא נתפסה בזאת כבזיונים עד שנדמה היה לה שהיא מנהלת אתו דו־שיח אילם—וכשהיה בא אליה, היה בא כקרוב וכמודע. לאמיתו של דבר, שעה שנמצא אתה נמצא עם עצמו והגה בדברים שהעסיקו אותו. הוא סלד אפילו מפני הגדלת שטח המגע הגופני בינו לבינה—לא אהב את הווריאציות השונות של התאנה—והתייחד אתה כמי שפפאו שד. הוא היה עוזב את חדרה כעוס יותר משנכנס אליו.

יום אחד נדמה היה לה שמראה־פניו נפול מבכל יתר הימים והיא אזרה עוז ושאלה אותו: "פרופיסור, אתה עצוב?" קראה לו פרופיסור בשל פשטותה והמרחק שהיה בין אישיותו לאישיותה, בין הופעתה להופעתו. הוא שתק.

"פרופיסור, אתה יכול לדבר פעם", טענה בכעס־מה.

הוא שתק והחל לפשוט את בגדיו, ובאין ברירה הסירה אף היא את חלוקה בהנף־יד וציפתה לו.

הוא הסתער עליה.

"פרופיסור, השתגעת! אה. א־א־אה. פרופיסור, אתה הורג אותי".

הוא מילמל איזה דברים ואי־אפשר היה להבחין בהם. לאחר זמן נשמעו ברורים יותר: "שד, צא, שד". פעמים אחדות חזר על המלים, כשפל גופו האדיר כמה אליה בשקיקה. "מה התפרצת היום, קוף מכוער! תמיד אני מחזיק אותך בין אצבעות־הברזל הרוחניות שלי. הא! היום אמית אותך. כך, כך, אמית אותך". הפעם יותר מתמיד שכח את נוכחותה ודיבר בקול רם. למרות, ואולי בגלל, שמעך אותה בשקיקה כה גדולה, חשה הזונה בקשר שנוצר בינו לבינה. כמו כן פעלו עליה המלים שהשמיע בפעם הראשונה, בנוכחותה. אף שלא ידעה במה המדובר, דומה היה עליה שלכבודה נאמרו. לאמיתו של דבר, היה זה מונולוג פנימי ביותר שלו—לדבר אל עצמך בקול רם יש בזה משיאה של אינטימיות.

משלבש את בגדיו, אסף את תיקו מפינת החדר, העביר יד בשערו, וכל זאת במהירות, ראתה בו את הגבר שלה. וכשזרק את הכסף, כמנהגו, על השולחן האפור והרס לצאת את החדר, זינקה אליו, פראית לא־פחות ממנו, תחבה לו את הכסף בכיס חליפתו ואמרה:

"לא, פרופיסור! היום אני לא לוקחת כסף".

מששמע את הדברים הללו יוצאים מפיה נעשה מבט עיניו מטורף. הירהור־לא־הירהור, מין ברק, הבזיק והאיר את הסיטואציה אליה נקלע. הוא לא חשב על כך בבהירות, דומה היה הדבר לכתובת שהתנוצצה מולו, או אולי היה זה ענין של הר־גשה: התאווה הארורה שהתגלתה היום הידקה את הקשר שלו לחיים הגשמיים וקשרה אותו לכל הארעי, החולף. מהלומה כבדה היתה גם אהבתה של מרגלית. עולמו התמוטט עליו. הוא הסתער החוצה כרוח־תזזית עד שנעצר על־ידי מכונית שהרגתו בו במקום ושירת־חיוו נפסקה באמצע. בזמן האחרון החל לכתוב במהירות מסחררת ספר (וזאת בלי שהתכוון לכך: היד כמו נמשכה מאליה לכתוב) והתפלא כאשר בו היה הכתוב מדבר.